

Kutatók Éjszakája '20: Haza a kutatásban

*„Mert ha sehol is: otthon állok
mert az a való, mit én látok,
akkor is, ha mint délibábot,
fordítva látom a világot.*

*Így maradok meg hírvivőnek
őrzeni kincses temetőket.
Homlokon lőhetnek, ha tetszik,
mi ott fészkel, égbemenekszik.”*

(Illyés Gyula)

A Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete a Kutatók Éjszakáján 2020. november 27-én online felolvasóestet tartott az intézet munkatársainak közreműködésével arról, hogy a különböző kutatási témákban, szituációkban, egyéni kutatói életutakban miként jelenik meg a haza, az otthonosság mint egy-egy nagyobb közösséghez való informális, intim kötődés.

PAPP Z. ATTILA*

Az infarktus esztétikája

Az infarktus hazaérkezés.¹ Akkor is, ha túléled, és akkor is, ha nem. Persze, jobb, ha túléled, mintha nem, ha másért nem, azért, mert így esély van a tapasztalás megosztására. Szóval, az infarktus akkor szép, ha túléled, egyfajta hazaérkezés a testbe, a saját testbe, egy új otthon kreálása. Ennek az új otthonnak a belakása, mint minden intimitás kialakítása, racionális és irracionális elemeket, tudományos és szubjektív ismereteket egyaránt feltételez. A tudományos ismeretek egy új világ kitárulkozását, a saját szív és test működésének megannyi árnyalatát hozza felszínre, és azt az eddig nem a saját testünkre vagy éppen a társadalomra vonatkozó régóta megszilárdult alaphitünket is megerősíti, hogy mindent lehet mérni: a test működését, valójában az apró, szabad szemmel nem látható működtetőinek világát lehet, sőt az élet megtartása érdekében kell is követni. Troponin, vérnyomás, pulzus, tömeg, BMI-index, vércukorszint, koleszterinszint, triglicerid, LDL, HDL, SpO₂, MET együttható stb. stb. Az elvontnak tűnő fogalmak, indexek, skálák valójában mi vagyunk, az otthon kellékei: olyan kis égők, amelyek bevilágítják az addigi sötét teret, ezáltal új otthonosságot kölcsönöznek.

De az otthonosság szubjektív elemek által teljesezhet ki: jól érzem magam a bőrömben? Azaz belaktam a testem? Kellőképpen ismerem és érzem minden szegletét? Vélhetően, igen is, meg nem is. Igen, mert jelen vagyok ebben a világban, saját tájban; és nem, mert az otthon teljessége megismerhetetlen, éppen az által otthon, hogy nem érhető el teljesen, mozgó célpont vagy az úton levés metaforája, a nem-megérkezés eszköze vagy a megérkezés illúziója. Az infarktus adta otthon vélhetően tartogat még meglepetéseket, nem engedi, hogy szubjektíve teljesen belakd a tested, és ezért újabb kognitív fordulatokkal fog szolgálni.

Biztonságra mindenkinek szüksége van, ez ismert a szociálpszichológiából is, nagyobb léptékben akár a történelemből is. Az infarktus tényének kimondásakor is valamiféle bizonyosságra, újfajta biztonságra van szükség, főleg azért, mert már maga a kifejezés köznapi használata is már-már a halál, a hirtelen elmúlás szinonimája, de az orvosok által megosztott információk is a halál körül szerveződnek: vezető halálok, az első infarktus után 1 hónapon belül 8 százalék, 1 éven belül pedig 20-30 százalék elhalálozik... (de stílszerűen mondhatnám, nagy kő esett le

* A szerző szociológus, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet igazgatója, illetve egyetemi tanár a Miskolci Egyetemen (BTK, ATTI). E-mail: PappZ.Attila@tk.hu

¹ A szerzőt 2020. augusztus 29-én enyhe tünetekkel, ám életveszélyes állapotban mentővel szállították kórházba (Troponin I = 15976.8 pg/ml, Referencia tartomány < 19 pg/ml).

a szívevről, amikor megtudtam, nekem ez nem az első infarktusom, így ezek a statisztikák rám nem érvényesek). Pedig, ha nem mondják, észre sem veszem, nem is tudatosítom magamban, hogy valójában a halál előszobájába kerültem. Látszólag egy békés, a szó szoros értelmében vett napsütötte nyári világból átkerültem egy szintén napsütötte hosszas őszbe: előtte és utána is a tájban, a balatoni tájban éltem, egy kis kitérővel a déli partról átkerültem az északira. De ez a csendes átmenet a *valamiből* a *semmi* közelébe taszított, az önkontroll, a saját élet irányítási lehetőségének képzetéből egy tudományosan megalapozott alávetettségbe, a mosolyból a sírásba, a képzelt fittségből a valós kockázati csoportba, a végtelenből a végesbe, vagy ami ugyanaz: a végesből a végtelenbe – mindez jó terep egy új identitás kialakításához, tudatosításához, sőt, e kataklizmatikus helyzet kifejezetten termékeny. Ezért is érdemes még jobban magunkra figyelni.

A kisebbségi lét ellen a gyerekkorba való visszazuhanás a legjobb gyógyír. A gyerekkor nem kisebbségi viszonylatokban zajlott, hanem a családi intimitás normalitásában, a többségiség látszatában. Akkor még azt hittük, az a normális, azaz mindenki által gyakorolt életforma: szülők-gyerekek együtt élnek, néha nagyszülők is felbukkannak. A kisebbségi ember akarva-nem akarva, kimondva-kimondatlanul többségi, azaz normalitásba ágyazott akar lenni: saját nyelvet, intézményt, területet, testet stb.-t saját belátása szerint akar használni.

Az infarktus is a kisebbségi identitás egyik megnyilatkozása, a hazaérkezés kísértetének újabb kalandja a lét és nemlét mezsgyéjén. Míg az idegen (Simmel) klasszikusan tegnap jött és holnap is itt van, addig az infarktus utáni lét bizonyára a nem-idegenséget, a sajátos otthonosságot jelenti. A posztinfarktusos ember tegnap jött, és holnap nem biztos, hogy itt van, ám addig belakja ezt a szűk intimitást, a jelen-teret a volt és a nincs között.

Amikor azt mondják, vagy te azt mondod másoknak, infarktusod van, egyszerre megváltoznak nem csak a körülötted lévő világ dolgai, hanem az emberek, sőt, az emberek mondatai, hanglejtése is: a kíváncsi érdeklődőtől kezdve (*vajon milyen ott majdnem odaát?*), az őszinte vagy az erőltetett, vagy nem várt, rád eresztett, kéretlen empatikusig sokféle figura bukkan fel online és offline egyaránt. Ez az új kisebbségi lét azonban újra előhossa a gyerekkori normalitást, a többségiség szelőlőjét: megtanulod, hogy az infarktus után újra gyerekként kell élni; mozogni kell, sok gyümölcsöt és zöldséget kell enni, és igen, pingpongozni kell. Újra érezni lehet a tornatermek huzatos szagát, a pingpongasztalok izzadságát.

A kisebbségi ember számára állítólag a táj kiemelt helyet foglal el, a tájhoz való viszonyulás az univerzum teljessége hiányának eszköze (Balla Zsófia). A saját infarktusom visszahozott, visszalökött a tájba. Igaz, nem a hegyes, szikár, mogorva és örökzöld fenyőrengetegbe, hanem a más perspektívát hordozó, a megfoghatatlan végtelenséget sugalló ég és víz otthonosságába. Ha sokat nézed és használod, a Balaton otthonná válik, árnyalatok tárházává. Ez esetemben már közvetlenül az infarktus tudományos tényének megállapítása előtt bekövetkezett, de valójában

a Balaton nyitotta meg az utat (vagy nyitotta fel a szemem/lelkem/testem) az infarktus felé. A Balaton sok-sok hajnalban pőrén átölelt, hogy a nyár végén jelezze, valami belül, a testemben másképpen működik – de legalább még működik... A balatoni hajnalok felszínre hozták szívem anomáliáját, felújításának igényét. Majd pedig újra visszavárt, megajándékozott egy hosszú ősszel, és újra óvatosan magához ölelt – a tékozló szív visszatért a halk és titkos, kedélyesen hullámzó intimitásba.

Lehet, tájat vagy identitást váltottam? Hegyi embernek ismertelek meg, de vízi ember lettél – mondta egyszer egyik kollégám. Pedig valójában az otthonosságom teljesedett ki, a kisebbségi attitűdből is levezethető táj használatának fontossága. A kisebbségi ember arra büszke, amihez semmi köze: a tőle függetlenül is létező tájra...

A kaposvári kórház kórtermében egy-két napig a három páciensből ketten erdélyiek voltunk, rajtam kívül volt egy idős, kissé dallamosan gagyogó bácsi, aki ezt a fura beszédmódját erdélyiként aposztrofálta (bevallom, életemben nem hallottam senkit, sem erdélyit, sem mást ilyen furán beszélni). Jómagam nem hozakodtam elő erdélyiséggemmel, de persze a dokumentumokból ez kiderülhetett, egyik orvos szóba is hozta. Néhány nap után kiderült az is, hogy a velem ténylegesen foglalkozó három kezelőorvosból kettő szintén erdélyi (egy székelyföldi és egy partiumi): erdélyi testeket kívülről menedzselnek erdélyi orvosok az Anyaországban. A kivándorlás láthatatlan és önkéntelen networkje tárulkozott fel újra: nem szabadulhatsz az erdélyiektől! A régi kisebbségi identitás nem múlik el, csak átalakul, úgy tesz, mintha többségi lenne.

Mindig is azt hittem, kisebbségi vagyok, hányszor elmondtam ezt, talán kissé kérkedve is... Az élet ilyen-olyan labirintusaiban végigjártam a kisebbségi identitás adta megannyi mintázatát: katolikus világban református voltam, Romániában magyar, Magyarországon román, Erdélyben pesti, Pesten erdélyi, újabban zsidó is stb.

Az infarktus, illetve tágabban a szív- és érrendszeri betegségek a vezető halálokok közé tartoznak, így ezen a szinten végre többségi lettem. A kisebbségi identitás leküzdésének harca véget ért, a halálhoz vezető úton már többségi pályát járhatok be: Vég-re hazaértem! *Ahogy halok, az a hazám!*²

² Balla Zsófia *Ahogy élek* c. versének parafrázisa.